

Istálló-emberek

Gál László

Új lakásunkban nem volt fürdőszoba. No jó, magam is tudom, hogy az úgynevezett összkomfort még aránylag sok lakásból hiányzik. De ebben az új lakásban cselédszoba sem volt, konyha sem, előszoba sem. Furcsa egy lakás volt. Előbb a trágyát kellett kihányni belőle, jó fél méter magas, keményre taposott birkatrágyát. A lakásunk ugyanis birkaistálló volt azelőtt.

Óseim, ha igaz, valamikor a fák sűrű lombjai közt lakoztak, aztán barlangban, még később sátorban. Nemzedékek óta azt hiszem a legelső voltam, aki birkaistállóban lakott. Méghozzá társbérletben.

Vegyük csak ezt a doktor Kovács Istvánt, jogi és államtudományi doktor volt és cukorgyári vezérigazgató, most ő is a birkaistállóban lakott. Voltam egyszer a pesti lakásán, sajnos, a rózsadombi villáját nem láttam, pedig az is volt neki, villája a Rózsadombon. Nos, a pesti lakás előszobájában szobalány fogadott, szabályos bóbitával a fején, fehér köténykével karcsú derekán. A lámpák égtek, minden lámpa egett, az előszobában és a fogadószobában is. A doktor úr szmokingban fogadott, felesége kisestélyiben. A vendégek közt jelen volt egy báró Hatvany, egy báró Madarassy-Beck, ők is cukorgyáriak voltak és szmokingban. Én véletlenül kerültem oda akkor, régi ismeretség jogán, szmoking és cukorgyár nélkül. Itt, ebben az erdélyi birkaistállóban nem volt bóbitás szobalány, kivilágítás sem volt és a bárók is hiányoztak.

Vagy nézzük a faipari igazgatót, ő is velünk volt a birkaistállóban. Híres ember volt, tagja a nemzetközi nagy fás családnak, benne volt annak idején a lipicai botrányban, amikor minisztereket vesztegettek meg a jőnevű lipicai méneshől küldött ajándékokkal. Jó sajtója volt a családnak akkor, tele volt nevükkel a nemzetközi hírszolgálat. Később eltusolták a dolgot, minisztereket mégsem lehet csak úgy a vádlottak padjára ültetni. Velünk jött az igazgató, gyalog, mert autónk sem volt itt és Szászrégentől-Lövérig, ami nem is olyan kis út, úgy meneteltünk,

mintha valóságos katonák lettünk volna. Még énekeltük is, hogy sárgalábú istenit az anyádnak és más hazafias nótákat, mert a szakaszvezetők nagyon muzikális szakaszvezetők voltak és szerette, ha énekeltünk. Mi nem szerettünk énekelni, a szakaszvezetőt sem szerettük, de muszáj volt.

No, ott volt még a földbirtokos-konzervgyáros is. Mostanában nagy divatja van a fantasztikus regényeknek, de vajon kell-e nagyobb fantasztikum annál, hogy egy úriember, akinek négyszáz hold bácskai földje van, aztán még világhírű konzervgyára, tollnagykereskedése és vágottbaromfi-exportüzlete, úgy szó nélkül beköltözzék egy közönséges birkaistállóba? Mert túlzás nélkül állíthatom, hogy ez az erdélyi birkaistálló egész közönséges istálló volt, minden különösebb luxus nélkül berendezve.

Velünk volt még a tudós könyvkereskedő is, aki útközben – amikor nem kellett a sárgalábút énekelni – rögtönzött előadást tartott nekünk Schopenhauerről és Nietzschéről, most utólag bevallom, hogy nagyon untuk. Aztán ott volt a cionista vezér, ő váltig erősítgette, hogy úgy jó minden, ahogy van, most legalább mindenki rájön arra, hogy csak a leendő zsidóországban lehet jövője, fürdőszobája, bőbitás szobalánya, cukorgyára. Még szerencse, hogy kissé eltúlozta a dolgot, mert mi volna akkor, ha az azóta megvalósult zsidóországban valóban volna mindenkinek egy-egy cukorgyára. Kinek kell annyi cukor? Más az eset a szobalánnyal.

Nem szeretnék elfeledkezni Lédererről sem, a kecskeméti vadmagyarról. Így kell mondanom: vadmagyar, mert nüt is lehetne mondani egy volt fűszernagykereskedőről, – néhány hold földje is volt azelőtt –, aki arra esküdött, hogy az, ami velünk történt, csak átmeneti állapot, ez nem maradhat így és eljő a nap, hogy gyönyörű puskákat kapunk ásóink helyett és úgy lövöldözzük majd azokat a kutyafejű tatárokat, mint a patyolat. Tessék a hasonlatért megbocsátani nekem, tudom, hogy a patyolat nem lövöldöz még tatárokat sem, de ő így mondta, amíg meg nem magyarázták neki, hogy nem így kell mondani. Úgy kell mondani: mint a pinty. Különben a pinty sem vérszomjas állat, de mindegy.

Szóval ők voltak a vezérférfiak kialakuló új társadalmunkban. A többiekről jóval kevesebbet mondhatnék, legfeljebb még a topolyai származású kocsisunkról. Mert kocsis is volt közöttünk, hiába csóválja a fejét az olvasó. Megjegyzem, én magam is csóváltam annak idején, de mégis igaz: Jóska kocsis volt civilben és lényegében ő csinálta a legnagyobb karriert a hegyes-völgyes és birkaistállós Erdélyországban, mert nem sokkal utóbb kocsis lett itt is, a főhadnagy úr kocsisa, ami itt sokkal többet ért a cukorgyári vezérigazgatóságnál. Voltak aztán egészen kis emberek is a szakaszban. Hivatalnokocskák, kis ügynökök, egy idejében tönkrement paprikakereskedő, ortodox hitközségi pénzbeszedő, ügyvéd, orvos, egy vasúti hordár, cirkuszi bohóc és egy hivatásos kártyás is.

Ne tessék félreérteni, nem hamiskártyást mondtam, csak hivatásos kártyást, ami mégis egészen más. Tőle tudom, hogy meg lehet élni, sőt, jól lehet élni a kártyából is, csak komolyan kell venni a dolgot, szorgalmasan kell csinálni, hittel és erős akarattal. Ő, a kártyás minden délután beült a kávéházba, száz dinárral a zsebében. Többet

sohasem kockáztatott, azt mondta, ez a legnehezebb, megállni, ha nem megy a lap. Ha nyert száz dinárt, akkor is abbahagyta. Ez is nehéz, abbahagyni, ha megy a lap. Havonként mintegy kétezer dinárt keregett, ez tisztességes jövedelemnek számított békeidőben, csak igen jó tisztviselő kapott annyit, sokkal több munkáért. Bár ami igaz, igaz, minden cigány a maga lovát dicséri, az én kártyásom például azt állította, hogy a dárdli sokkal nehezebb foglalkozás, mint a kettőskönyvelés.

Amikor megálltunk új lakásunk, a birkaistálló előtt, engem valami meghatottságféle fogott el. És mert elsőszámú parancsnokunk, a dalos szakaszvezető, éppen engem talált megfelelőnek a szobaparancsnoki állás betöltésére, nem álltam meg, hogy ki ne vágjak egy könnyes kis szónoklatot sorstársaim, az istállólakosok előtt.

— Barátaim, — mondtam nekik —, most idekerültünk, messze otthonunktól, messze családuktól, mindentől és mindenkitől, amit szeretünk és aki szeretett bennünket. Itt vagyunk — mondtam, mert nem tudom megállni, hogy ne használjak hatásos szónoki fordulatokat — a véráztatta Erdély földjén, egy rettenetes világháború közepén, kiverve, megszegyenítve, megalázva. Barátaim, én biztos vagyok abban, hogy mi összetartunk, hogy elfeledjük, hogy ki honnan jött, hogy egyikünk hatszobás lakásra emlékszik, a másik csak szobakonyhára, némelyikünk főiskola, a másik csak elemi után került ide. Ha összetartunk, ha bajtársi, testvéri szeretet köt majd össze bennünket, akkor könnyebb lesz. Legyünk egy nagy család, barátaim, szeressük és támogassuk egymást. És most foglaljuk el a helyünket.

Nagyon szép beszéd volt, nekem még ma is tetszik. Később halottam, hogy valóban meghatotta a bajtársakat. A konzervgyáros például azt súgta a faipari igazgató fülébe, hogy az biztosan pénzt akar, nem baj, majd adunk neki. A kocsisunk azonban köpött egyet, hogy ez csak amolyan úri beszéd, majd ő meglátja, hogyan tudok az ásóval is beszélgetni. Még a kártyás érzékenyült el leginkább, arra gondolt, hogy most minden adu az én kezemben van, hiszen istállóparancsnok vagyok, hát ő belenyugszik, ma nem megy neki, ma nekem megy a lap.

Előzőnlöttük az istállónkat és az én megnatott hadseregem tagjai veszekedni kezdtek a helyek miatt. Az egyik az ajtó mellett akart maradni, mert nem bírja friss levegő nélkül. A másik nem akart az ajtó mellett maradni, mert elviszi a huzat. A cionista vezér nem akart a kecskeméti fűszeres mellé feküdni, mert az egy sovíniszta disznó. A konzervgyáros nem akart a kocsis mellé jutni, mert annak még külön is istállószága van, már pedig neki éppen elég a birkaszag. Az ortodox pénzbeszedő mellé senki sem akart feküdni, mert az meg mindig imádkozott és annyi ima még a jóistennek is sok volna, azt mondták.

— Emberek, — mondtam mégegyszer —, pusztulunk, veszünk. Merő tűz, vér és könny a világ. Ne veszekedjünk, tartsunk össze. Különben pedig, aki nem fogja be a száját, azt kiköttetem.

Ezt csak úgy mondtam, mert nem voltam meggyőződve arról, hogy egy ilyen istállóparancsnoknak joga van hozzá. Lehet, ha panaszkodni mentem volna a szakaszvezetőhöz, éppen és kerültem volna a gerendára néhány órahosszat. Mindenesetre akkor értettem meg először, hogy milyen nehéz lehet egy egész országot kormányozni, amelyben annyi gyárigazgató, ügyvéd, kocsis, kártyajátékos és vasúti hor-

dár van. — Rúgj szét köztük! — mondta a kocsis, aki mellém állt a nagy háborúságban, de én csak elkeseredve nézegettem ezt a két lábamat, hogy miként rúgjak szét ezzel a két lábbal annyi embert? Meg aztán homályosan emlékeztem a bibliára is, hogy aki lábbal vét, lábbal bűnhődik. Bár lehet, hogy ez nem pontos szöveg.

Elhelyezkedtünk mégis és kicsomagoltuk csomagjainkat. Legszebben a faiparos volt felszerelve, bélelt bakancsai, ugyancsak szőrmével bélelt vastag télinadrágja volt, pulóverei, sportkabátja, kisbundája. A szubotikai divatkereskedő — most jut eszembe, ő is velünk volt — még nyakkendőt is hozott magával, igazi, nehézselyem divatnyakkendőt. Gondolom, ilyen szépet még senki sem látott Lövéren. A vasúti hordárnak nem volt semmije. Azaz mégis volt, neki volt az egyetlen keménykalapja a szakaszban. Szép, fekete keménykalap, félcilindernek hívták valamikor. Ejnye, a sakkbajnok is csak most jut eszembe. A legcsöndesebb, legszerényebb, legkedvesebb ember volt közöttünk. Sakkot is hozott magával, pedig neki kellett a legkevésbé, ő tábla nélkül is tudott játszani. Akkor még nem tudtuk, hogy ő is elpusztul majd a bőri halálmarsban.

Általában sok mindent nem tudtunk még, kezdeti idők voltak ezek. Néhányan még azt hittük, hogy még mindig emberek vagyunk; ez csak valami félreértés, valami közjáték. Még a tiszteseink közt is voltak akkor, akik ezt hitték. Olyan is akadt köztük, aki titokban urazta egyik-másikunkat, inkább csak az igazgatóféleket. Czeglédi tizedes úr például kiváló pálinkabarát volt, neki naponként hozatott a cukorgyári fél-fél liter pálinkát Szászrégenből. Egy román gyerek kutyagolt a pálinkáért a messzi városba, ugyanis Lövéren nem volt kocsmá. Azt mesélték, hogy románnak nem engedélyezik, ha meg magyar nyitott kocsmát, oda nem járt a falu színromán népe. Ez volt akkor a nemzetiségi kérdés fasisztajellegű megoldásának pálinkarészlege.

Még csak a parancsnokunkról, a főhadnagyról, Beretvás Dezső főhadnagy úrról.

Hát ez a főhadnagy igen sok gondot okozott nekem. Nekém, személyesen. Már az első pillanatban, amikor megláttam, úgy rémlett, ezt az embert ismerem valahonnan. A régi időkből, amikor még nem voltunk sarzsik, ő főhadnagy és én istállóparancsnok. Aztán eszembe jutott.

Hajdanában tagja voltam a battonyai úri kaszinónak. Így hívták, úri kaszinó, mert csupán úriemberek lehettek tagjai. A sok úriember között egyik én voltam, a másik nagyságos Beretvás Dezső úr, főszolgabíró. A főszolgabíró úrnak szép parádés kocsija volt és remekbe szabott parádés kocsisa. Fialat, tejfölösszájú parádéskocsis volt, nem az a szabványos, kipödört bajszú parádésmagyar.

Nos, egyszercsak sügdolózni kezdtek a faluban — a faluban mindig sügdolóznak ugyanis. Ebben különbözik a falu a várostól, ahol szintén sügdolóznak az emberek. Ezúttal azonban azt sügdolózták, hogy a nagyságos főszolgabíró úr nem szereti az asszonyokat, egyáltalában nem szereti őket. A nagyságos főszolgabíró úr jobban szereti a parádéskocsisokat, a sajátját meg különösen.

Valami lehetett a dologban, mert egyszercsak összehívták az úri kaszinó érdemes tagjait és szavaznunk kellett ebben az ügyben. Fehér

golyóval, vagy feketével — ezt kaszinókörökben így csinálják. A fekete golyó a kizárást jelentette.

Nem emlékszem, igazán nem emlékszem, hogy én milyen színű golyóval szavaztam, de arra igen, hogy a nagyságos főszolgabíró urat a kaszinó kizárta tagjai sorából és röviddel később el is tűnt Battonyáról.

Nos, ez a Beretvás Dezső volt a századparancsnok. Mit mondjak, nem örültem a találkozásnak.

Hiába szorongtam azonban, a főhadnagy úr — lám, ezt teszi az úrikaszinói nevelés — végig nem érezte velem, hogy esetleg fekete golyóval szavaztam én is. Sőt, még azt sem, hogy találkoztunk valamikor. Csak amikor elhelyezték a búcsú napján, csak akkor kérdezte meg, hogy találkoztam-e időközben battonyaiakkal. Úriember volt valóban, lehet, hogy homoszexuális, de úriember.

A mi kis társadalmunk közben kialakult. Veszekedtünk, néha verkedtünk is, utáltuk vagy szerettük egymást, de nagyjából nem voltunk rosszabbak más, egymás elviselésére kényszerített közösségnél. És néha esténként kiültünk az istállónk elé és arról álmodoztunk, hogy mi lesz, ha egyszer mégis hazakerülünk.

Hogy akkor majd összetartunk, hogy akkor majd szeretni fogjuk egymást, hogy akkor majd mindent megértünk, mert azt mondják: megérteni egy a megbocsátással.

Ha elgondolom, hogy évek óta senkit sem láttam az istállóból...

